

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2021

Intelektuálne vlastníctvo

Úvod a história intelektuálneho vlastníctva

Pod intelektuálnym vlastníctvom si väčšina ľudí predstaví autorské práva, keďže sa s nimi stretáva každý deň, ale spadajú pod ňu všetky nehmotné produkty ľudského myslenia, ako napríklad patenty, ochranné známky, obchodné tajomstvá, priemyselné dizajny atď.

História modernej ochrany intelektuálneho vlastníctva pochádza z ochrany autorských práv (tlače) a patentových zákonov a obidve majú svoje korene vo Veľkej Británii. Prvá zmienka o patentovom zákone je z roku 1623 - The Statute of Monopolies. Pôvodne mal tento zákon posilniť anglickú ekonomiku zatraktívením nových odvetví. Veľmi rýchlo ho ale panovníci (Elizabeth I. a jej následník James I.) zneužili na výber peňazí, keďže za patenty bolo treba platiť. Vplyv panovníka na patenty bol obmedzený až po anglickej občianskej vojne, ale tento zákon predstavoval základ patentového práva v Anglicku a kolóniách až do druhej polovice 20. storočia, keď Anglicko (v tom čase už Veľká Británia) začalo nasledovať jednotné Európske patentové zákony.

Ochrana autorských práv pochádza takisto z Veľkej Británie a je ňou zákon z roku 1710 - Statute of Anne (alebo Copyright Act 1710). Pred prijatím tohto zákona ovládal všetky práva z vydávaním diel cech tlačiarov, ktorí mali okrem toho aj právo cenzurovať akékoľvek diela. Toto viedlo k veľkým protestom zo strany autorov, načo boli tieto privilégia cechu tlačiarov zrušené. Cech sa snažil niekoľko rokov obnoviť status quo, ale neúspešne, takže začiatkom 18. storočia zmenil rétoriku a začal prezentovať právo vydávať diela ako niečo, čo chráni hlavne autorov. Tieto argumenty boli vypočuté a v roku 1710 bol vydaný zákon, ktorý vrátil cechu tlačiarov právo vydávať diela (už nie cenzurovať) a zároveň mal toto právo aj autor diela. Všetky práva k dielu boli na maximálne 14 rokov. Po tejto dobe sa dielo stalo verejným majetkom.

Argumenty pre aj proti (ale väčšinou proti)

Začal by som možno rovno pojmom intelektuálne vlastníctvo. Existuje veľa protichodných názorov ako by sa správne malo intelektuálne vlastníctvo premenovať a nechcem tu polemizovať o tom ktorý je správny, alebo nesprávny. Každopádne vlastníctvo naznačuje vzácnosť. Ak ja vlastním nejaký statok, nikto iný ho nemôže vlastníť. Tento koncept rozoberá viacero autorov ako Plant, Hume, Rothbard, a aj napríklad Hoppe:

„Iba preto že existuje vzácnosť, existuje problém formulovania morálnych práv; Pokiaľ sú statky nadbytočné („voľné“ statky) nie je konflikt v ich používaní možný a žiadna koordinácia činností nie je potrebná. Teda akákoľvek korektno koncipovaná etika musí byť formulovaná ako teória vlastníctva, tj. teória priradovania práva výlučnej kontroly vzácných prostriedkov. Pretože jedine potom je možné sa vyhnúť inak nevyhnutelným a neriešiteľným konfliktom.“¹

---

¹ Hans-Hermann Hoppe: A Theory of Socialism and Capitalism, str. 235

Toto sa ale nedá uplatniť na myšlienky. Myšlienky (a akékoľvek práva s nimi súvisiace) nie sú vzácne, alebo obmedzené. Pokiaľ ja vynájdem nejaký predmet, používanie môjho vynálezu niekým iným ma nepripraví o vlastníctvo vynálezu. Stále ho môžem používať rovnako ako predtým.

Thomas Jefferson, ako vynálezca a patentový úradník sa takisto vyjadril:

„Ten, kto odo mne preberie nápad, preberie inštrukciu, bez toho aby som o ňu ja prišiel; tak ako ten, kto si odo mňa pripáli sviečku, získa svetlo, bez toho aby som ja potemnel.“²

Tým, že myšlienkam pripisujeme tieto práva vytvárame umelú vzácnosť. Ako vysvetľuje Arnold Plant:

„Je to zvláštnosť vlastníckych práv u patentov (a copyrightov), že nepramení zo vzácnosti privlastnených predmetov. Nie sú následkom vzácnosti. Sú úmyselným výtvorom písaného práva, a zatiaľ čo všeobecná inštitúcia súkromného vlastníctva pracuje v prospech zachovania vzácných statkov tak, že sa nás snaží naviesť, aby sme z nich vytlačili čo najviac, vlastnícke práva u patentov a copyrightov umožňujú tvorbu vzácnosti produktov privlastnených, ktoré by inak nemohli byť udržiavané.“³

Alebo podobne sa vyjadruje aj Bouckaert:

„Prirodená vzácnosť je to, čo plynie zo vzťahu medzi človekom a prírodou. Vzácnosť je prirodená, keď je možné si ju predstaviť pred existenciou akýchkoľvek ľudských, inštitucionálnych či zmluvných dohodách. Umelá vzácnosť na drubou stranu je výsledkom takých dohod. Umelá vzácnosť môže sotva slúžiť ako ospravedlnenie právneho rámca, ktorý spôsobuje vzácnosť. Taký argument by bol kompletne krubový. Naopak, umelá vzácnosť sama potrebuje ospravedlnenie.“⁴

Historicky, ako som už naznačil v úvode, boli autorské práva a patenty vytvárané ako nástroje cenzúry a vytvárali umelé monopoly. Z tohto pohľadu je pridávanie práv myšlienkam neprirodzené a neospravedliteľné.

Ďalším argumentom proti týmto právam je, že tieto práva dávajú ľuďom alebo organizáciám právo na kontrolu majetku ostatných ľudí. Zoberme si to na príklade domu. Prvý človek, ktorý si postavil dom, by mal podľa týchto zákonov právo na patent, a tým pádom by vedel zakázať, alebo obmedziť výstavbu iných domov, ktoré by si chceli postaviť iní ľudia z ich vlastného materiálu na ich vlastnom pozemku.

Mnoho zástancov intelektuálneho vlastníctva propaguje ideu, že myšlienky si zaslúžia ochranu, pretože sú ľudským výtvorom, podobne ako hmotné statky. Napr. Ayn Rand podporuje copyright a patenty ako:

---

² Thomas Jefferson v liste Isaacu McPhersonovi, 1813 v The Writings of Thomas Jefferson, vol. 13, str. 326–38

³ Plant: „The Economic Theory Concerning Patents for Inventions,” str. 36.

⁴ Bouckaert: “What is Property?” str. 793.

„právnu implementáciu základu všetkých vlastníckych práv: práva človeka na produkty svojej mysle.“⁵

Medzi ďalších známejších ľudí, ktorí sa venujú oblasti ochrany ľudských myšlienok patria napr. Lysander Spooner⁶, alebo Andrew Joseph Galambos⁷, ktorý si dokonca zmenil meno, aby sa vyhol porušovania práva na meno jeho otca po ktorom bol pomenovaný.

Tento argument, nejakého prirodzeného práva na myšlienky, má ale mnoho otáznikov. V prvom rade nie sú chránené všetky myšlienky rovnako, ale arbitrárne určuje, ktoré myšlienky si ochranu zaslúžia a ktoré nie. Matematické, vedecké, či iné výroky, ktoré sú pravdivé, nie sú chránené podľa súčasných zákonov. Argumentácia na obranu tohto stavu je, že keby každá veta, matematický, alebo fyzikálny vzorec bol chránený, tak by sa zastavil spoločenský styk. Takže je chránená iba praktická aplikácia týchto nápadov.

To znamená, že matematici, fyzici, atď. nie sú odmeňovaní za výsledky svojej práce, ale niekto, kto uplatní tento výsledok do nejakej praktickej aplikácie, odmenený je. A to nie je ani tá najabsurdnejšia aplikácia týchto pravidiel. Pokiaľ by filozof prišiel s nejakým novým výrokom, ktorý by pravdivo odrážal realitu, tak na základe súčasných pravidiel by na tento výrok nemohol mať copyright, alebo patent. Ak by však na rovnaký výrok prišiel pesničkár, alebo spisovateľ a zakomponoval by to do svojho diela, tak na text piesne, alebo knihy sa copyright vzťahuje. Týmto sa de facto vytvára dvojité arbitrárne štandard na rovnakú vec.

Napriek tomu, že v prípade matematického vzorca je výsledok nehmotného charakteru a v prípade napríklad sochy, je to hmotný predmet, nevidím rozdiel v tom či niekto strávi mesiac na riešení zložitého matematického problému, alebo vytesávaním sochy (ak teda neberieme do úvahy hodnotu kameňa z ktorého je socha vytesaná, ale zameriavame sa iba na myšlienky, schopnosti a prácu). Aj keď obidvaja ľudia museli vynaložiť rovnaký čas na dosiahnutie nejakého nového výsledku, jeden produkt je v očiach zákona chránený a druhý nie.

Ďalším rozdielom je dĺžka trvania ochrany. V prípade patentov je táto obmedzená na 20 rokov, ak majiteľ patentu platí každoročný poplatok. Autorské práva sa vzťahujú na výsledný produkt 70 rokov po smrti autora. Takže zase je tu diskrepancia medzi jednotlivými produktami, ktorá bola rozhodnutá arbitrárne od stola a reálne nie je obhájiteľná.

Oblúbeným argumentom na ochranu intelektuálneho vlastníctva je aj podporovanie výskumu a inovácie. Logika obhajcov je táka, že vynálezcovia, autori, vedci, atď. majú väčší záujem inovovať a objavovať nové veci, pokiaľ majú istotu, že ich práca bude odmenená a budú mať za svoju prácu primeranú odmenu. Tento argument však stojí na veľmi vratkých nohách. V prvom rade, toto nikdy nebolo nejako preukázané. Je to argument, ktorý sa tiahne už niekoľko storočí, prakticky od doby, kedy sa začala riešiť

---

⁵ Ayn Rand: "Patents and Copyrights," str. 130.

⁶ Lysander Spooner: "The Law of Intellectual Property: or An Essay on the Right of Authors and Inventors to a Perpetual Property in Their Ideas"

⁷ Andrew Joseph Galambos: "The Theory of Volition, vol. 1."

ochrana intelektuálneho vlastníctva a tento argument bol propagovaný hlavne obhajcami tohto systému, ktorí z toho mali priamy, alebo nepriamy zisk. V druhom rade to vytvára dodatočné náklady na ďalšie objavy, ktoré nie sú prirodzené, ale vytvorené umelo zákonmi a nariadeniami. Pokiaľ chce niekto zdokonaľiť niečo, čo je chránené zákonom, musí požiadať originálneho autora o povolenie, ktoré často sprevádza nejaká forma odplaty, či už priamej, alebo nepriamej v podobe časti budúceho zisku. Tento proces často sprevádza aj udelenie licencie od originálneho autora. Licencie sú inak takisto spravované štátmi a ich administratíva podlieha poplatkom od držiteľa patentu (jeden z ďalších dôvodov prečo sa štát nechce vzdať patentovej ochrany). Platba za patent sa môže pohybovať v rôznych sumách a pre bohaté univerzity, alebo výskumné laboratória to nemusí predstavovať problém, ale pre vedcov na Slovensku, ktorí sú dlhodobo podfinancovaný, to predstavuje problém. A nielen pre nich, pretože úspešný výskum priťahuje ďalšie investície a pracovné príležitosti (väčšinou s veľkou pridanou hodnotou) o ktoré prichádzame.

Nie je to ale len problém vedy, ale aj umenia. Predstavme si, že niekto má nápad na pokračovanie Harryho Pottera, alebo Pána Prsteňov, ktorý nikdy neuzrie svetlo sveta, keďže získať povolenie na niečo také je takmer nemožné. V tomto prípade prichádzajú všetci o úžitok z tohto diela za výmenu zisku pre originálneho autora. Takisto ak by si chcel niekto zadovážiť napríklad kópiu známeho obrazu, tak to nie je možné. Napriek tomu, že človek ktorý si to kupuje by bol plne uzrozumený, že to nie je originál a nikdy mi nemal záujem ho za originál vydávať, ale chcel by ho len pre vlastné potešenie (respektíve možné to je, ale len ak presvedčíte niekoho, aby to namaloval zadarmo bez nároku na odplatu).

Pozrime sa na ďalšiu časť týchto zákonov a tou je ochrana autorských známk (trademark). Za súčasných podmienok pokiaľ niekto napodobní, alebo odkopíruje niekoho ochrannú známku, obchodné meno, logo, má ho právo legitímny držiteľ tejto ochrannej známky žalovať. Na papieri to vyzerá pekne, keďže argumentácia spočíva v tom, že uvádzajú zákazníka do omylu. V tomto prípade sú ale skôr porušené práva zákazníka a nie držiteľa originálneho trademarku. Činnosť niekoho kto kopíruje trademark, nejako nenarušuje fyzický majetok originálneho držiteľa. Skôr ja ako zákazník by som mal možnosť žalovať podvodníka za porušenie zmluvy a podvod (prípadne za emocionálnu ujmu z podradného produktu), ale je v súčasnej situácii veľmi ťažko dosiahnuteľné. Napriek tomu, že jednou z argumentácií je ochrana zákazníkov pred podradnými produktami, pokiaľ si ja ako zákazník takýto produkt kúpim, tak ťahám za kratší koniec.

Ďalšou kapitolou sú obchodné tajomstvá. Napr. Palmer argumentuje, že: „*vznikajú zo zrytkového práva a sú teda legitímne.*“⁸ Predstavme si modelovú situáciu, kde zamestnanec jednej firmy má prístup k obchodným tajomstvám tejto firmy (napr.: chemickému vzorcu). Tento zamestnanec je viazaný pracovnou zmluvou, ktorá ho zaväzuje uchovať tento vzorec tajný. Predstavme si ďalej, že tento zamestnanec vyradí tento vzorec konkurenčnej firme. V súčasnej situácii sa dá plošne zabrániť tejto konkurenčnej firme súdnym príkazom aby

---

⁸ Palmer: “Intellectual Property: A Non-Posnerian Law and Economics Approach,” str. 280, 292–93; a Palmer: “Are Patents and Copyrights Morally Justified?” str. 854–55.

používala, alebo uverejňovala tento vzorec. Pokiaľ sa tak stane, môže si firma nárokovat náhradu škody nielen od tohto zamestnanca, ale aj od konkurenčnej firmy. Náhrada škody od bývalého zamestnanca je správna, pretože tento zamestnanec bol viazaný pracovnou zmluvou, ktorú porušil. Trochu komplikovanejší je súdny príkaz proti konkurenčnej firme, ktorá žiadnu zmluvu neporušila, keďže tieto firmy nikdy nemali medzi sebou zmluvný vzťah. Dalo by sa argumentovať, že pokiaľ táto konkurenčná firma aktívne prehovárala zamestnanca prvej firmy, prípadne sa ho snažili podplatiť aby im prezradil obchodné tajomstvá, stávajú sa spolupáchateľmi a tým pádom je možné ich žalovať. V tomto zmysle sú niektoré zákony na ochranu obchodného tajomstva opodstatnené, ale iba na veľmi úzku skupinu činov a nemá zmysel aby to fungovalo ako generické riešenie na všetko. Veľa týchto činov je už pokrytých aj v iných zákonoch (porušenie zmluvy, podplácanie, spolupáchateľstvo, atď...).

Riešenia?

V predchádzajúcej časti som načrtol pár problémov zo súčasťou situáciou. Jej riešenie nie je ale veľmi jednoduché. V slobodnej spoločnosti sa veci dajú riešiť samozrejme zmluvou medzi kupujúcim a predávajúcim. Toto ale prináša zo sebou aj ďalšiu sadu problémov. V prvom rade sú originálnou zmluvou len strany ktoré ju podpísali. Pokiaľ si ja kúpim knihu a podpíšem, že ju nebudem ďalej kopírovať a potom ju požičiam svojmu kamarátovi, ktorý z nej urobí 1000 kópií, tak zmluva je naňho prikrátka. Keďže on nepodpísal žiadnu zmluvu, môže si s knihou robiť čo chce. Samozrejme, že by sa dali zmluvne upraviť možnosti šírenia diela či vynálezu, ale taká zmluva by bola veľmi obsiahla a otázka potom znie, či by bol niekto ochotný takú zmluvu podpísať, alebo vôbec čítať.

Riešeniami tohto problému sa zaoberali viacerí autori napr.: Rothbard v „The Ethics of Liberty“, Palmer v „Are Patents and Copyrights Morally Justified?“, alebo Immanuel Kant, „Was ist ein Buch?“ v „Die Metaphysic die Sitten“

Ideálne riešenie asi neexistuje a je pravdepodobne na každom aby si našiel spôsob, ktorý mu vyhovuje, ale súčasná situácia, v ktorej má prospech hlavne štát, alebo organizácia, ktorá kontroluje tieto práva, v druhom rade a v oveľa menšej miere autori myšlienok a až v treťom rade ľudia, čo reálne vlastní tieto produkty je z hľadiska slobodnej spoločnosti neospravedlňiteľná a neobhájiteľná.

Možno malé podpichnutie na záver. Keďže Bitcoin je vlastne iba súbor informácií a informácie nemožno vlastníť, tak nikto v skutočnosti nevlastní bitcoin. ⁹

---

⁹ <https://www.stephankinsella.com/paf-podcast/kol274-nobody-owns-bitcoin-pfs-2019/>